

ΟΡΥΧΕΙΟ

24 Φεβρουαρίου 2018

Ο ΦΕΤΙΧΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ορυχείο, άνθρακας, ενέργεια, κατασκευές, χρυσός. Πίσω από όλα κρύβεται η ίδια παρόρμηση: να γίνει γρήγορα χρήμα. Να παραχθεί γρήγορα ενέργεια. Να χτιστεί γρήγορα κτίριο, δρόμος, αεροδρόμιο. Πίσω από αυτή την παρόρμηση υπάρχει σοβαρός φετιχισμός της ανάπτυξης – μια ιδεολογία που θεωρεί την οικονομική ανάπτυξη αναγκαία, φυσική και καλή. Η αμφισβήτηση της ανάπτυξης στιγματίζεται ως αφέλεια ή προδοσία. Όμως η ανάπτυξη υπηρετεί συγκεκριμένα συμφέροντα – εταιρείες, εργολάβους, κράτος – ενώ μοιράζει το κόστος της σε άλλους: στους εργαζομένους, στις κοινότητες, στα οικοσυστήματα.

«Πίσω από αυτό υπάρχει ένας σοβαρός φετιχισμός της ανάπτυξης.»

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν προκύπτουν από την απουσία τιμών αγοράς – αυτή είναι αναγωγιστική και αφελής ματιά. Το πρόβλημα βρίσκεται στις συγκρούσεις ανάμεσα σε νικητές και ηττημένους, στις αποτυχίες της συλλογικής δράσης, στις ασυμμετρίες δύναμης. Η οικολογική οικονομία βάζει στο κέντρο όχι την τιμολόγηση αλλά τις σχέσεις δύναμης και την πολιτική. Η εξορυκτικότητα – extractivism – εκτείνεται πέρα από την εξόρυξη: γιγάντια εξόρυξη άμμου για κατασκευές, κατανάλωση γεωθερμικής ενέργειας, αγροτική κατάρρευση, αλιεία, δασοκομία. Στην Τουρκία, η γεωθερμική ενέργεια είναι ο ταχύτερα αναπτυσσόμενος ενεργειακός τομέας – επισημαίνεται ως «καθαρή ενέργεια» αλλά οι εταιρείες, αντί να επανέχσουν τον θερμό ατμό υπογείως, τον αφήνουν στα ποτάμια και στον αέρα.

Και ο λόγος περί ενεργειακού ελλείμματος είναι μυστικοποίηση. Τα επίσημα δεδομένα δείχνουν πλεόνασμα ενέργειας: το «έλλειμμα» είναι τεχνητή κατασκευή που νομιμοποιείται από την ιδεολογία της ανάπτυξης. Ο λόγος «χρειαζόμαστε ενέργεια» αποκρύπτει το βασικό ερώτημα: ενέργεια για ποιον; Ενέργεια για τι; Το μεγαλύτερο μέρος της ηλεκτρικής ενέργειας δεν το καταναλώνουν οι μεμονωμένοι χρήστες αλλά τα εργοστάσια τσιμέντου, τα εμπορικά κέντρα, η ενέργεια των κατασκευών. Όμως το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο μεταθέτει την ευθύνη στο άτομο: «Αν είσαι ενάντια στην εξόρυξη, μη χρησιμοποιείς ηλεκτρισμό».

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Για να καταλάβουμε τη θέση του Artvin στην αντίσταση κατά της εξόρυξης στην Τουρκία, πρέπει να κοιτάξουμε τον αγώνα που διεξάγεται από το 1993. Στον νομό είναι ενεργές περίπου 300 άδειες εξόρυξης. Το Cerattepe – βουνό κολλημένο στο κέντρο της πόλης – είναι η πιο αμφισβητούμενη περιοχή. Αν το Artvin είναι η Κωνσταντινούπολη, το Cerattepe είναι το Ταξίμ.

«Το μέρος όπου βρισκόμαστε φανταστείτε το ως Artvin. Και την περιοχή του ορυχείου φανταστείτε την ως Ταξίμ. Στην ουσία όλο το ζήτημα είναι αυτό.»

Η δυσανάλογη ορατότητα του Artvin έχει τρεις λόγους. Πρώτος, ένα ισχυρό δίκτυο διασποράς: όπου κι αν μετανάστευσαν οι Artvinli – Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Σμύρνη, Αττάλεια, Μούγλα – εκεί κινητοποιούνται για τα ζητήματα της πατρίδας τους. Αυτό το γεωγραφικά διεσπαρμένο δίκτυο δημιουργεί ικανότητα ενίσχυσης που τα καθαρά τοπικά κινήματα δεν θα μπορούσαν να πετύχουν. Δεύτερος, μια οργανωμένη τοπική αντίσταση άνω των 25 ετών: οργάνωση σπίτι-σπίτι, απόρριψη τριών εταιρειών εξόρυξης, κέρδος δύο δικαστικών αγώνων. Τρίτος, στρατηγική πολλαπλών αξόνων – ακαδημαϊκή ανάλυση, νομικός αγώνας, παρουσία στα μέσα, καλλιτεχνική/πολιτιστική

παρέμβαση, άμεση δράση, διεθνής αλληλεγγύη. Όταν λείπει μία από αυτές, όλο το οικοδόμημα εξασθενεί.

Στο Gerze, η διαδικασία που οδήγησε την Anadolu Grubu να αποσύρει επένδυση 3 εκατομμυρίων δολαρίων κατέστη δυνατή χάρη σε συνέργεια ανάμεσα στην αριστερή διανοήση, την λαϊκή χορωδία, τη νομική δουλειά και τα μέσα – ορίζεται ως η μεγαλύτερη επιτυχία της Τουρκίας σε αυτό το πεδίο.

Αλλά ο ακτιβισμός είναι και ιστορία προσωπικού μετασχηματισμού. Κάποιος που έχει χάσει τα Λαζικά του, που γυρίζει κάθε καλοκαίρι στην πατρίδα, που δεν είναι ορυχειακός τέταρτης γενιάς, μαθαίνει υπό την πίεση των συνθηκών: Photoshop (για αφίσες διαμαρτυρίας), μοντάζ βίντεο, kemeççe (για πολιτιστική τεκμηρίωση). «Οι συνθήκες με ανάγκασαν. Εγώ δεν το ήθελα. Με έκαναν έτσι». Συντάκτης του Artvin Yerele, σχεδιαστής, μουσικός – όλα το ίδιο πρόσωπο, γιατί η αντίσταση απαιτεί να είσαι πολύπλευρος.

Το «Master Plan» του Ανατολικού Εύξεινου Πόντου – που παρουσιάζεται ως τουριστική διαδρομή αλλά στην ουσία είναι χάρτης εξόρυξης ενέργειας/ορυχείων/υδροηλεκτρικών – εξηγεί τους «πράσινους δρόμους»: 9 μέτρα φάρδος, λένε ότι φτιάχτηκαν για τους τουρίστες αλλά στην πραγματικότητα περνούν φορτηγά με χώματα. Η Fatsa είναι η μεγαλύτερη αγορά φουντουκιού της Τουρκίας· τα γύρω χωράφια έχουν γδαρθεί από την εξόρυξη, η ποιότητα έχει πέσει, οι ιταλικές αγορές απορρίπτουν το προϊόν.

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΔΟΛΟΦΟΝΟΥ

Τα μέσα στα εργατικά ατυχήματα ορυχείων ρουτινιάρικα αποκρύπτουν τα ονόματα των εταιρειών. Συχνά δεν μαθαίνουμε τα ονόματα των νεκρών – αλλά ούτε τα ονόματα των δολοφόνων. Η αποκρυπτογράφηση – να ονομάζεις εταιρείες, να χαρτογραφείς δομές ιδιοκτησίας, να εντοπίζεις τους λαμβάνοντες αποφάσεις – είναι πολιτική πρακτική.

«Νομίζω ότι ίσως είναι εύκολο για σας να μη θυμάστε ούτε ένα όνομα του δολοφόνου που σκότωσε. Κοιτάξτε. Τίποτα δεν υπάρχει!»

Το χάσμα ανάμεσα στις επίσημες στατιστικές και την πραγματικότητα είναι τεράστιο. Εκτιμάται ότι το εβδομήντα τοις εκατό των θανάτων στα ορυχεία είναι ανεπίσημοι – κλείνουν με χειραψία, με χρήματα του αίματος. Κινέζοι εργάτες πεθαίνουν, θάβονται τοπικά, δεν καταγράφονται, χάνονται. Εκτιμάται ότι την ημέρα πεθαίνουν 7-8 εργάτες ορυχείων αλλά αυτοί οι θάνατοι είναι άορατοι γιατί είναι διασκορπισμένοι. Όταν πεθαίνουν 301 άνθρωποι ταυτόχρονα, γίνεται είδηση· οι μεμονωμένοι θάνατοι περνούν σιωπηλά.

Δύο χωριά πνίγηκαν για ένα φράγμα – το Sirya (Zeytinlik), με παραδοσιακή ελαιοκαλλιέργεια, και το Ογυζλι. Και τα δύο μεταφέρθηκαν σε νέα χωριά· έπειτα ζητήθηκε από οι δρόμοι του ορυχείου να περνούν μέσα από το μεταφερόμενο Ογυζλι. Οι χωρικοί: «Την προγονική μας γη μας την πήρατε ήδη, τα χωράφια μας τα πνίξατε, μας μεταφέρατε – τώρα και δρόμος;» Τα βουνά και οι κοιλάδες κουβαλούν ενσωματωμένες ιστορίες. Η εξόρυξη διαγράφει τις στρωματωμένες χρονικές σχέσεις με τον τόπο. Οι ηλικιωμένοι μένουν στη ζωή αλλά οι νέοι μεταναστεύουν – απώλεια πληθυσμού 30-40 τοις εκατό – και ο κοινωνικός ιστός σκίζεται.

Στην Bartin – στο Tarlaağzi – πλησιάζει μια δεύτερη Σόμα. Εξόρυξη άνθρακα και θερμοηλεκτρικός σταθμός εγκαθίστανται σε περιοχή όπου ζει αγροτικός και αλιευτικός πληθυσμός. Τα παιδιά και οι σύζυγοι δουλεύουν στα ορυχεία· οι γονείς είναι ενάντια στον θερμοηλεκτρικό. Η εταιρεία εξόρυξης λέει: «Έτσι κι αλλιώς θα εξορύξουμε».

ΟΙ ΠΛΗΓΕΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

Ένας οπτικός καλλιτέχνης κάνει ορατές, μέσα από δορυφορικές εικόνες, τις «πληγές» που αφήνουν στη Γη τα ανοιχτά λατομεία. Κάθε εικόνα φαίνεται στον δορυφόρο ως ένα μόνο σημείο – αλλά σε επίπεδο εδάφους είναι κλίμακα καταστροφής.

«Η χρωματική χειραγώγηση είναι σκόπιμη, για να αποκαλυφθούν οικολογικές διαδικασίες. Κάθε ορυχείο ονομάζεται, τα δεδομένα αντλούνται από τον Άτλαντα Περιβαλλοντικής Δικαιοσύνης. Η ίδια η παραγωγική

διαδικασία είναι «τρελή δουλειά»· η υλικότητα αντανακλά την παραφροσύνη της εξόρυξης.»

Νεκρά τοπία: η αφαίρεση του ανώτερου εδάφους αφήνει άγονη γη. Δεξαμενές τοξικών απορριμμάτων: ταμειυτήρες χημικών αποβλήτων. Το 2015 στη Βραζιλία, η κατάρρευση του φράγματος Bento Rodrigues δηλητηρίασε τον ποταμό Doce για χιλιάδες χιλιόμετρα. Καθώς εξαντλούνται τα ορυχεία στην ξηρά, η εξόρυξη μετατοπίζεται στον πυθμένα του ωκεανού – νησιά όπως το Παλάου πουλούν δικαιώματα εξόρυξης στον βυθό. Οι ωκεανοί διατίθενται όχι μόνο ως πεδίο εξόρυξης αλλά και ως πεδίο ταφής διοξειδίου του άνθρακα – οι ωκεανοί του μέλλοντος, σκουπιδότοπος του άνθρακα.

Η σύγχρονη τέχνη εστιάζει εντατικά σε πολιτικό περιεχόμενο αλλά αγγίζει ελάχιστα τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Αυτό το κενό είναι το κίνητρο της δουλειάς. Η αισθητική εξωραϊση της καταστροφής είναι σκόπιμη – τραβά την προσοχή του θεατή και έπειτα αποκαλύπτει τη φρίκη από κάτω. Η δυσφορία ανάμεσα στο «όμορφο» και το «δηλητηριώδες» είναι ηθελημένη.

Ένα δεύτερο σώμα δουλειάς είναι πανοράματα συνθεμένα από εικόνες καταστροφών των μέσων – πόλεμος, καμένα κτίρια, λιωμένοι παγετώνες. Οι εικόνες που ράβονται μεταξύ τους συνθέτουν βυθισμένους κόσμους, βομβαρδισμένα τοπία, αποκαλυπτικές συνθέσεις. Αναφέρονται σε κλιματικά μέλλοντα – π.χ. το Λονδίνο σε συνθήκες εποχής των παγετώνων. Η μετάβαση από την οικονομική εκπαίδευση στην τέχνη δεν είναι ρήξη, είναι άλλη μορφή προσπάθειας να κάνεις ορατά αόρατα συστήματα. Infographics, πίνακες, διαγράμματα, φωτογραφίες, βίντεο – τα εργαλεία αλλάζουν αλλά όλα περνούν από εκτεταμένη ερευνητική και αρχαιακή διαδικασία.

Η ΣΩΜΑ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΣΩΜΑ

Μια καλλιτέχνις του χορού υποστηρίζει ότι το σώμα είναι το πρωταρχικό πολιτικο-οικολογικό πεδίο. Το ταξίδι της, που ξεκίνησε από το μπαλέτο και εξελίχθηκε σε σωματική πρακτική, είναι η ιστορία της μετάβασης από την τεχνική τελειότητα προσανατολισμένη στον στόχο στη σωματική συνειδητότητα. Το σώμα εξετάζεται σε τρία διαφορετικά μητρώα: νους, ψυχολογία και κιναισθητική σοφία.

«Και η χορεύτρια δουλεύει σε σκοτεινό περιβάλλον για να εξορύξει το πετράδι μέσα της. Και ο μεταλλωρύχος δουλεύει κάτω από τη γη. Για να φτάσει σε ένα πετράδι που δεν γνωρίζει.»

Η εξόρυξη και ο χορός είναι δομικά ίδια: και τα δύο εξορύσσουν αξία από τα σώματα, και τα δύο καταναλώνουν γρήγορα τα σώματα, και τα δύο βρίσκονται στις πρώτες θέσεις στις κατατάξεις «χειρότερων δουλειών». Ο μεταλλωρύχος κατεβαίνει υπόγεια ψάχνοντας πετράδι· η χορεύτρια δουλεύει στο σκοτάδι ψάχνοντας αλήθεια. Οι χώροι όπου συναντιούνται και οι δύο λέγονται «σαλόνια».

Η σύνδεση με τη Σόμα γίνεται μέσα από μια τυχαία ανακάλυψη. Η καλλιτέχνις, που πήγε στο Çanakkale για ένα θεατρικό εργαστήρι, γνωρίζει έναν μηχανικό ορυχείων: «Μπορούμε να αυτοσχεδιάσουμε στο ορυχείο;» Η ομάδα κατεβαίνει στο ορυχείο, βρίσκει ένα μεγάλο κενό, κάνει έναν εντατικό αυτοσχεδιασμό δύο ωρών. Έπειτα ο μηχανικός ανακοινώνει ότι ακριβώς σε αυτό το σημείο ανακαλύφθηκε ένα κανάλι ασημιού υψηλής ποιότητας.

Η καταστροφή της Σόμας (2014) εμβαθύνει αυτή τη σύνδεση. Το performance «Η Χειρότερη Δουλειά» – με κρήνη μεταλλωρύχων από τη Σόμα, πλαισιωμένο γύρω από την εργασία και τη μνήμη – επαναλαμβάνεται από το 2016. Οι θεατές παρακολουθούν από τρεις πλευρές, από πάνω – η παράσταση κάνει αισθητή ταυτόχρονα την απόσταση του βλέμματος από ψηλά και την ύπαρξη υπογείως. Όμως οι χρηματοδότες δεν θέλουν να αναφέρεται το όνομα της Σόμας: «Βγάλτε τη Σόμα. Ούτε το όνομα να μην πέσει». Οι καλλιτέχνες αναγκάζονται σε αυτολογοκρισία – η μνημόνευση είναι πολιτικά επικίνδυνη, γιατί να θυμάσαι σημαίνει να αμφισβητείς το σύστημα.

Όχι από το μακρο στο μικρο αλλά από το μικρο στο μακρο ανοίγει μια οικολογική κατανόηση του σώματος: η ατομική σωματική δυναμική αντανακλά μεγαλύτερα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα. Η προσπάθεια, η δύναμη, η βία στην ατομική κίνηση είναι καθρέφτης της βίας στον μεγαλύτερο κόσμο. Η σωματική φαινομενολογία θεμελιώνει την οικολογική κατανόηση: τα σώματα καταναλώνουν ενέργεια, εκφράζουν δύναμη, καταγράφουν τον πόνο. Όσο δεν περνάμε από την ατομική σωματική συνείδηση στη συλλογική σωματική κατανόηση, η

περιβαλλοντική δουλειά σε μακρο-κλίμακα αποτυγχάνει.

Έργα χορού με διαφορετικά σώματα – 150 συμμετέχοντες, δουλειά με ανθρώπους χαρακτηρισμένους ως ανάπηρους, εργαστήρια χορού/σωματικής συνειδητότητας σε φυλακή – δείχνουν ότι το σώμα δεν είναι μόνο ατομικός οργανισμός αλλά εστία συστημικής καταπίεσης, αντίστασης και οικολογικής σχεσιακότητας. Παράθυρα ανοιγμένα με τη βία στο κτίριο χορού του Mimar Sinan, αγώνας με τοξικό εσωτερικό αέρα από κοντινή κατασκευή· έργο γυμνού ποδιού στο χώμα – οι σπουδαστές χρειάζονται για να λειτουργήσουν σωστά ανοικτό αέρα, επαφή με τη γη.

ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ ΓΚΡΙ

Ένας φωτογράφος τεκμηριώνει για έξι μήνες τα λατομεία στην περιφέρεια της Κωνσταντινούπολης. Τα 16 ενεργά λατομεία κοντά στο χωριό Cebeci απέχουν μόλις 200-300 μέτρα από την πηγή νερού της Κωνσταντινούπολης, το φράγμα Alibeyköy. Κάθε μέρα ανατινάζονται δυναμίτες – σύννεφα σκόνης 20-25 λεπτών, σπασμένα τζάμια, ραγισμένοι τοίχοι.

«Το να δουλεύεις στις αποχρώσεις του γκρι είναι συνειδητή επιλογή. Το πράσινο φαίνεται μόνο εκεί όπου σώθηκαν από την επέκταση του λατομείου. Το υπερβολικό χρώμα θα εξωραΐζε την καταστροφή· το μονοχρωματικό, τεκμηριώνοντας τις πραγματικές συνθήκες, τονίζει την κατάθλιψη.»

Όμως η Σόμα είναι άλλη κλίμακα: «Χιλιόμετρα, χιλιόμετρα, χιλιόμετρα – πας. Δεν υπάρχει πράσινο». Άνθρακας που καίγεται διαρκώς – όχι μόνο σκόνη άνθρακα, ενεργή καύση. Σταθερή ομίχλη μονοξειδίου και διοξειδίου του άνθρακα. 40.000 εργάτες την ημέρα· ο φωτογράφος δουλεύει 10 ημέρες, 4-5 μέρες βρίσκεται στην ιατρική μονάδα. Οι ρόδες των φορτηγών 2-2,5 μέτρα σε διάμετρο – η κλίμακα είναι πραγματικά τρομακτική.

Η διαδρομή που ξεκίνησε με την τεκμηρίωση της Τρίτης Γέφυρας πάει στην τεκμηρίωση του Τρίτου Αεροδρομίου και από εκεί σε όλη την αστική ανάπτυξη της Κωνσταντινούπολης. Οι «όμορφες» νέες περιοχές της Κωνσταντινούπολης – η ανάπτυξη του Bomonti, η περιοχή του Hilton – υψώνονται ταυτόχρονα με την οικολογική κατάρρευση στις ζώνες των λατομείων. Η πόλη ομορφαίνει επιλεκτικά, ενώ καταστρέφει την οικολογική της ικανότητα. «Το παρατηρήσαμε. Τι μπορούμε να κάνουμε, τι μπορούμε να κάνουμε» – η αδυναμία απέναντι στην κλίμακα οδηγεί σε μικρές παρεμβάσεις: έργα γυμνού ποδιού στο χώμα, στενσιλ πρασίνου.

ΟΛΟΙ ΗΞΕΡΑΝ

Στη Σόμα το σύστημα λειτούργησε «σωστά». Τα συστήματα συναγερμού δούλεψαν. Όλοι – εργάτες, μηχανικοί – γνώριζαν τον κίνδυνο και τον είχαν αποδεχθεί. Δεν είναι ατομική αμέλεια, είναι δομική τραγωδία. Οι εργάτες ανέλαβαν τον κίνδυνο «γνωρίζοντας» – επειδή δεν υπήρχε άλλη επιλογή. Η γεωργία καταστράφηκε σκόπιμα, οι αγροτικοί πληθυσμοί ωθήθηκαν στην εξόρυξη και την κατασκευή ως μόνη επιλογή.

«Η νεοφιλελεύθερη ηγεμονία έχει, με κάποιον τρόπο, διεισδύσει σε όλους μας, μας έχει ροκανίσει λίγο το μυαλό – αυτό βλέπω και νιώθω.»

Οι 301 νεκροί άλλαξαν την εθνική συνείδηση – η Σόμα έγινε λέξη-κλειδί της θυσίας/τραγωδίας στην Τουρκία. Όμως η συλλογική μνήμη ξεθωριάζει γρήγορα. Ως τη δεύτερη επέτειο, οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης λιγότεψαν. Ακολούθησαν έξι άλλες ορυχειακές καταστροφές, καθεμία πήρε ελάχιστη προσοχή. Θάνατοι σε διψήφια αριθμητικά είναι ειδήσεις· μονοψήφιοι θάνατοι είναι σιωπή. Αυτή η λήθη είναι δομική – εξυπηρετεί τα συμφέροντα της εξορυκτικής βιομηχανίας. Αν η μνημόνευση δεν συντηρείται ως πολιτική πρακτική, το σύστημα κανονικοποιεί τη λήθη.

Και η ίδια η Σόμα παραμένει ενεργή. Οι οικογένειες ζουν με τραύμα, οικονομική καταστροφή, πένθος. Η περιπλοκότητα του πένθους – 301 οικογένειες, καθεμία έλαβε διαφορετική αποζημίωση – δημιούργησε ρωγμές μέσα στην κοινότητα. Η μυστικοποίηση της σχέσης εργασίας-φύσης φαίνεται εδώ στην πιο γυμνή της μορφή: οι θερμοηλεκτρικοί σταθμοί καίνε άνθρακα, θερμαίνουν πόλεις, υποτίθεται για την ευημερία των πολιτών – αλλά στην πραγματικότητα για το εταιρικό κέρδος. Οι εργάτες θυσιάζουν την υγεία και τη ζωή τους.

Η ρητορική «για να μη κρυνόμε»

συγκαλύπτει τη πραγματική κατανομή της εξουσίας.

Όταν λες «δεν το θέλω αυτό» χωρίς εναλλακτική, οι πιθανότητες μακράς πνοής είναι λίγες. Η πραγματική αντίσταση δεν είναι μόνο να αντιτίθεται σε συγκεκριμένα ορυχεία, αλλά να χτίζεις εναλλακτικές. Η τουρκική γεωργία καταστράφηκε σκόπιμα – αυτοί οι άνθρωποι ζούσαν μέχρι πριν είκοσι χρόνια πολύ πιο ευτυχισμένα και άνετα στη γεωργία, και η ζωή άλλαξε. Η διαδικασία που ωθεί τους αγροτικούς πληθυσμούς στην εξόρυξη και στις κατασκευές ως μοναδική επιλογή σπάει και την ικανότητα αντίστασης: όταν λες «η οικογένειά μου πρέπει να ζήσει», οι άνθρωποι ξέρουν ότι τα ορυχεία είναι καταστροφικά αλλά η οικονομική απόγνωση εκμεταλλεύεται συστηματικά.

Να ξαναχτίσουμε τη γεωργική βιωσιμότητα, να δημιουργήσουμε οικονομικές επιλογές – η αντίσταση πρέπει να περιλαμβάνει και αυτό. Οι ατομικές καταναλωτικές επιλογές δεν αρκούν· είναι αναγκαίος ο δομικός μετασχηματισμός. Ο νόμος για το ελαιόλαδο – ο νόμος για την ελιά – στέκει ως το μόνο υπάρχον εμπόδιο στην επέκταση της εξόρυξης στην Τουρκία. Οι συγκρούσεις γύρω από τα ορυχεία στα Kaz Dağları υπενθυμίζουν ξανά και ξανά τη σημασία αυτού του νόμου.

Αυτή η συνάντηση κινείται προς ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα: τους καλοκαιρινούς μήνες, να πάμε στη Σόμα με μια μικτή ομάδα – ακαδημαϊκή, καλλιτεχνική, ακτιβιστική. Χωρίς προκαθορισμένο αποτέλεσμα, ως πειραματική εμπλοκή. Συνειδητή βραδύτητα. Διατηρούμενη παρουσία – όχι παρέμβαση μιας φοράς. Γιατί το πένθος είναι περίπλοκο: 301 οικογένειες, καθεμία πήρε διαφορετική αποζημίωση, δημιουργήθηκαν ρωγμές. Το γεγονός δεν έχει κλείσει.

Καμιά πειθαρξία από μόνη της δεν συλλαμβάνει την πολυπλοκότητα της εξόρυξης. Τα οικονομικά δείχνουν το κίνητρο του κέρδους· η οικολογία το περιβαλλοντικό κόστος· οι σπουδές εργασίας τις συνθήκες των εργατών· η ιστορία τις περιφερειακές τροχιές· η τέχνη κάνει ορατό αυτό που η ανάλυση αφαιρεί. Η αποτελεσματική αντίσταση απαιτεί ταυτόχρονη πολυπροοπτική εμπλοκή. Να περπατήσεις σχεδόν κάθε λατομείο και ορυχείο στα Kaz Dağları, να παράξεις αναφορά στη Σόμα, να κάνεις πεδιακή έρευνα από το Τουρκμενιστάν ως το Εκουαδόρ – τα ακαδημαϊκά, ακτιβιστικά και καλλιτεχνικά πεδία λειτουργούν ταυτόχρονα.

Η συνάντηση για την εξόρυξη μοντελοποιεί πώς λειτουργεί στην πράξη η διανοητικο-καλλιτεχνικο-ακτιβιστική συνεργασία: όχι ιεραρχικά, όχι διαχωρισμένα, όχι ασώματα, όχι παραιτημένα. Παρά την τεκμηρίωση τεράστιας αδικίας, οι συμμετέχοντες αφοσιώνονται σε διατηρούμενη εμπλοκή – καταλήγει σε σχεδιασμό συγκεκριμένου έργου. Αυτό σημαίνει να δουλεύεις σε σκοτεινούς καιρούς συναντώντας το σκοτάδι.